

Lättläst sammanfattning – Lägesrapport om stöd till personer med funktionsnedsättning 2023

Vi på Socialstyrelsen har gjort en rapport.
Det här är en sammanfattning av rapporten.

I texten använder vi förkortningen LSS för lagen om stöd och service.
Vi använder också förkortningen SoL för socialtjänstlagen.

I rapporten pratar vi mycket om olika typer av insatser.
En insats kan till exempel vara att få en ledsagare
eller en plats på ett boende med särskild service.

Rapporten visar att antalet personer
som får hjälp och stöd av sin kommun
antagligen inte är lika många som skulle behöva få hjälp och stöd.

Socialstyrelsens rapport visar också att det kan vara svårt
för personer med funktionsnedsättning att få stöd.

Färre personer får insatser från socialtjänsten

Under många år har fler och fler personer med funktionsnedsättning
fått insatser enligt lagen om stöd och service (LSS).

År 1999 var antalet personer som fick insatser enligt LSS
mycket färre än i dag.
Då var det 54 personer per 10 000 invånare.
Nu är det 73 personer per 10 000 invånare.
Under den senaste tiden har också fler insatser blivit beviljade.

Vår rapport visar att antalet personer som får insatser
och antalet godkända insatser inte längre blir fler och fler.
De började minska år 2020 men har fortsatt minska även efter det.

De här minskningarna av antalet insatser
kan påverka hälsan och livskvaliteten
hos personer med funktionsnedsättning.

Många kommuner har egna regler

Många kommuner har sina egna regler.
Att kommuner har sina egna regler är inte alltid dåligt.
Det kan i stället göra det lättare när en ansökan ska beviljas.

Men i kommunernas egna regler kan det finnas begränsningar.
Begränsningarna handlar om till exempel
hur ofta en insats kan ges, till vilka och var någonstans.

Begränsningar i kommunernas egna regler
kan vara väldigt olika, i olika kommuner.
Det leder till att personer som behöver ungefär
samma insatser ibland får helt olika insatser.
Det kan bli orättvist och svårt
för en person med funktionsnedsättning
att få just sina behov uppfyllda.

Kommunerna har svårt att göra insatser

Flera kommuner säger att det är svårt att göra olika insatser.
Det svåraste för kommunerna är att hitta kontaktpersoner
och LSS-boende för vuxna.
Endast 56 procent av kommunerna säger
att de kan erbjuda så många kontaktpersoner
och platser på LSS-boenden som det behövs i kommunen.

Det är också svårt för kommunerna
att erbjuda boende för barn och unga.
Endast 60 procent av kommunerna säger
att de kan erbjuda så många platser på dessa boenden
som det behövs i kommunen.

Anledningen till att detta är svårt för kommunerna
är bland annat att de har svårt att hitta personal.
En annan anledning är att det inte finns någon bra lokal.

Några kommuner säger också
att det inte finns tillräckligt med pengar.
Pengarna som kommunerna har planerat
att använda för att hjälpa och stötta
personer med funktionshinder räcker nämligen inte.

Kommunerna godkänner samtidigt
insatser enligt LSS till många personer.
Kostnaderna för insatserna fortsätter att öka.

Kommunerna uppfyller behoven hos många, men inte hos alla

Socialstyrelsens rapport visar att kommunerna uppfyller en stor del av behovet hos många personer med funktionsnedsättning. Men inte allas behov uppfylls inte.

Socialstyrelsens rapport visar också att det kan vara svårt för personer med funktionsnedsättning att få stöd. Det är inte lätt att beskriva hur personer med funktionsnedsättning påverkas av detta. När personer inte får stöd från kommunen får deras närstående ge dem stöd i stället.

När personer med funktionsnedsättning inte får stöd blir det svårare för dem att leva ett bra liv. Det kan påverka dessa personers hälsa.

Fler personer får boende för vuxna

Alla insatser enligt LSS minskar inte. Två undantag är boende för vuxna och daglig verksamhet som fortsätter att öka.

Det är positivt att kommunerna uppfyller behoven av boende för vuxna och daglig verksamhet oftare och oftare. Samtidigt vet vi inte varför behoven av insatser ökar.

Det kan handla om att vissa funktionsnedsättningar ökar. Det kan också handla om att människor med behov av stöd får mindre stöd i hemmet och minskat stöd på arbetsmarknaden. Ett exempel på stöd på arbetsmarknaden är lönebidrag. Socialstyrelsen kommer att fortsätta att följa denna utveckling.

Ett problem är att kommunen inte godkänner alla ansökningar om boende för vuxna enligt LSS. Nästan en fjärdedel av kommunerna avslog minst hälften av ansökningarna under år 2022. Det är svårt att förstå exakt varför en del ansökningar inte godkänns. Vi på Socialstyrelsen vet nämligen inte vilka behov som ligger bakom varje ansökan.

Vi vet inte heller om personer ansöker om de insatser som passar bäst för just deras behov. Samtidigt säger personer från intresseorganisationer att det har blivit allt svårare att få boende för vuxna enligt LSS.

Kommunerna håller delvis med.
Endast 56 procent av kommunerna säger att de helt och hållet kan uppfylla behoven av boende för vuxna enligt LSS.
Kommunerna förklarar att det bland annat beror på brist på boenden.

Mindre än hälften av de kommuner som har brist på dessa boenden säger att de kommer att försöka komma i kapp under de närmaste åren.
Lösningen blir att de ska bygga nya boenden.
Socialstyrelsen tror att bristen på boenden tyvärr kommer att finnas kvar även i framtiden.

Flera orsaker till att vissa insatser minskar

Vissa insatser enligt LSS minskar.
Det gäller framför allt korttidsvistelse, kontaktperson och ledsagarservice.

Det finns flera orsaker till att de minskar.
En anledning är att Högsta förvaltningsdomstolen fattar beslut som sedan påverkar vilka insatser som godkänns.
En annan orsak är att det är svårt att hitta personal och rätt insats för personen.

Det är inte bara antalet insatser som minskar.
Hur stora insatserna är minskar också.
Ett exempel är avlösarservice.
Ett medianvärde är det värdet som är precis i mitten, om alla värden ställs upp på en rad i storleksordning.
Medianvärdet för avlösarservice har varit 20 timmar per månad, sedan år 2007 då information om värdet började att samlas in.
Från och med år 2018 har medianvärdet minskat.
År 2021 var medianvärdet 16 timmar per månad.

Utvecklingen inom ledsagarservice liknar den inom avlösarservice.
Fram till och med år 2016 låg medianvärdet för antalet timmar per månad på 20.
Därefter minskade det och år 2021 låg medianvärdet på 16 timmar per månad.

Personlig assistans minskar men antalet timmar ökar

De senaste åren ökade den personliga assistansen som kommunen beslutar om.
Mellan år 2020 och år 2021 minskade den för första gången.

Minskningen gällde omkring 300 personer.

Socialstyrelsens fördjupade analyser visar att det totalt var 1 300 beslut som avslutades. Det beror på att en hel del nya beslut togs mellan år 2020 och år 2021. Socialstyrelsen ser att omkring hälften av dessa personer i stället fick nytt beslut om statlig assistansersättning. Några få personer fick nya insatser enligt LSS eller SoL.

En del av förklaringen till att kommunen inte har beviljat så många andra insatser är att vissa personer redan hade andra insatser. Förmodligen fick flera personer tillfällig personlig assistans då dagliga verksamheter stängdes. Men detta förklarar inte hela minskningen. Vi på Socialstyrelsen tror inte att alla personer i gruppen har det stöd som de behöver. De gånger som personlig assistans har avslutats på grund av att personerna har gått bort har inte räknats med i våra analyser.

Antalet timmar per person fortsätter att öka

Antalet beslut om insatser har sagt minskat för första gången. Antalet timmar per person fortsätter däremot att öka.

Ett medianvärde är det värdet som är precis i mitten, om alla värden ställs upp på en rad i storleksordning. Medianvärdet för antalet timmar för varje person per månad har ökat varje år sedan 2007. År 2021 låg medianvärdet på drygt 200 timmar per månad. Det är dubbelt så många timmar som år 2007. Hälften av alla personer med kommunalt beslutad personlig assistans hade 200 timmar assistans varje månad eller mer.

De yngsta personerna får färre insatser

Vi på Socialstyrelsen har fått veta att familjer med barn som har en funktionsnedsättning lever i en allt svårare situation. Analyserna i vår rapport visar att kommunerna fattar många beslut om insatser enligt LSS till barn med funktionsnedsättning. Men samtidigt är stöden begränsade.

För barn som är mellan 7 och 12 år gamla är det ungefär lika många som får insatser som förut:

65 personer per 10 000 invånare i befolkningen.
För barn som är mellan 0 och 6 år gamla har mängden personer som får insatser enligt LSS minskat.
Förut var det 14 per 10 000 invånare i befolkningen.
Nu är det 11 personer per 10 000 invånare i befolkningen.

Att mängden personer har minskat i de yngsta åldersgrupperna kan bero på att insatserna godkänns när barnen är äldre nu för tiden. Det skulle också kunna handla om att informationen till föräldrarna har minskat när det gäller möjligheten att få stöd.

Behoven hos barnen och deras familjer uppfylls antagligen inte

Analyserna i vår rapport visar att insatsen avlösarservice har ökat lite grann. Förut var avlösarservice godkänt för 4,1 personer per invånare i befolkningen. Nu är det 4,4 per 10 000 invånare i befolkningen som har tillgång till avlösarservice. Däremot har antalet timmar minskat.

Antalet timmar för olika insatser har alltså minskat och det är vanligt med begränsningar i kommunernas regler. Därför uppfylls behoven hos barnen och deras familjer antagligen inte. Socialstyrelsen har pratat med intresseorganisationer som håller med om denna slutsats.

Ett tydligt exemplet på en begränsning i kommunens egna regler är att avlösarservice inte godkänns för aktiviteter utanför hemmet. Sådana aktiviteter är till exempel att hämta på skolan eller korttidstillsyn. Kommunerna själva bekräftar att det finns utmaningar. Endast 73 procent av kommunerna säger att de kan uppfylla behoven av insatsen avlösarservice helt och hållet.

Insatsen korttidstillsyn har också minskat, särskilt sedan år 2008. Även för korttidstillsyn säger 73 procent av kommunerna att de har svårt att uppfylla behoven av insatsen helt och hållet. Framför allt är det svårt att hitta insatser som passar för personen som behöver insatsen.

En stor del av kommunernas lokala riktlinjer innehåller både begränsningar om vilka som kan få insatsen och hur många timmar den får vara.

Att barn med funktionsnedsättning och deras familjer får ett stöd i vardagen som uppfyller just deras behov är viktigt. Det handlar om barnens rätt till utveckling och möjlighet till delaktighet i samhället. Det handlar också om att föräldrar ska få det stöd de behöver för att kunna fungera i sin föräldraroll. Att så många kommuner inte kan uppfylla behoven helt och hållet är därför en oroande utveckling.

Många är nöjda, men alla är inte nöjda

De flesta personer med funktionsnedsättning är nöjda med stödet från socialtjänsten. Men alla är inte nöjda. Det finns tydliga skillnader mellan olika boendeformer. Personer i boende enligt SoL är lite mindre nöjda än personer i boende för vuxna enligt LSS.

Vi på Socialstyrelsen har undersökt vad personer som har olika insatser tycker om insatserna. Det här har vi sett i våra undersökningar:

Fler och fler personer som har olika insatser säger att de får bestämma över sådant som är viktigt för dem.

Det tycker 85 procent av de som bor på ett SoL-boende och 70 procent av de som bor på ett LSS-boende.

Ungefär 75 procent av personer som har olika insatser känner sig trygga med personalen.

Det tycker 61 procent av de som bor på ett särskilt boende enligt SoL och 70 procent av de som deltar i daglig verksamhet enligt LSS.

Män och kvinnor tycker olika om hur bra de har det.

Det gäller saker som att få vara med och bestämma, att få hjälp med det de behöver, hur de trivs och om de känner sig trygga. Till exempel säger 78 procent av män i bostad med särskild service enligt SoL att de får den hjälp de behöver. Bara 66 procent av kvinnor i bostad med särskild service enligt SoL säger att de får den hjälp de behöver.

Att får vara med och bestämma

Många personer som har olika insatser känner att de kan bestämma sådant som är viktigt för dem.

Många personer som har olika insatser får också den hjälp de behöver och känner sig trygga. Men det gäller inte alla.

Många personer som har olika insatser säger att de inte får bestämma över sådant som är viktigt för dem. Att få vara med och bestämma är viktigt för att stödet till personerna ska fungera bra. Därför är det viktigt att fortsätta att arbeta för att personer som har olika insatser ska få vara med och bestämma på boenden och i verksamheter.

Ibland tvingas personer till saker som de inte vill

Ibland händer saker som inte borde hända på boenden och i verksamheter som ger stöd till personer med funktionsnedsättning. IVO, alltså Inspektionen för vård och omsorg, håller koll så att boenden följer lagar och regler. Flera gånger har IVO upptäckt att barn och unga med funktionsnedsättning har hållits fast och tvingats ligga ner.

Det är mycket allvarligt och får inte hända. Varken i SoL, alltså socialtjänstlagen, eller i LSS, alltså lagen om stöd och service, står det något om att personal får använda tvång eller begränsningar av en persons möjlighet att röra sig fritt. Det kan kännas väldigt jobbigt och kränkande att hållas ner och hållas fast.

Alla människor har rätt att mötas med respekt, även barn och unga. Därför är det allvarligt att tvinga barn och unga till något mot deras vilja. När ett barn eller en ung person hålls fast kan barnet eller den unga personen skadas.

Socialstyrelsen och IVO har tidigare märkt att personalen inom verksamheter enligt LSS behöver mer kunskap. Kunskapen som saknas handlar om hur personalen kan stoppa och hantera en situation där någon verkligen inte samarbetar. Den slutsatsen finns också med i den här rapporten.

Det finns alltså både personer som har olika insatser som känner att de får vara med och bestämma och personer som har olika insatser som blir tvingade och begränsade. Dessa känslor och upplevelser kan beskrivas som motpoler.

Under de senaste åren har vi på Socialstyrelsen gjort undersökningar som visar att båda dessa motpoler finns, fast i olika verksamheter. Vi tycker därför att det är viktigt att ta med båda upplevelserna i olika undersökningar, när det går.

Många personer inom LSS får kommunal hälso- och sjukvård

I rapporten för i år skriver vi på Socialstyrelsen om sjukvård för personer med funktionsnedsättning.

Färre personer får kommunal hälso- och sjukvård år 2021 jämfört med hur många som fick det år 2020. Det kan bero på att fler behövde vård tidigare när coronapandemin var som värst.

År 2021 behövdes kommunal hälso- och sjukvård för 66 procent av personer som bor på ett boende för vuxna enligt LSS . Färre personer inom SoL får kommunal hälso- och sjukvård, jämfört med personer inom LSS. En förklaring är troligen att personer med insatser enligt LSS har ett större behov av vård som har med kroppens hälsa att göra.

Men vi på Socialstyrelsen är inte helt säkra på orsaken. Det kan också vara så att personer inom SoL inte har samma möjligheter att få kontakt med kommunal hälso- och sjukvård.

Personer i boende för vuxna enligt LSS behöver få bättre möjlighet att få sjukvård. Anledning till att det inte är så lätt för dessa personer att få sjukvård är bland annat att kommunikation inte fungerar så bra. Det gäller både mellan olika verksamheter och mellan personalen och personer med olika insatser.

Det finns också brister i kunskap om olika funktionsnedsättningar. Ett sätt att ge dessa personer bättre möjlighet till vård är genom hälsokontroller varje år.

Tandvårdsstöden når många, men inte alla

Det finns tandvårdsstöd som riktar sig till personer med funktionsnedsättning. Stödet fungerar bra men verkar inte nå fram till alla.

Majoriteten av personer med insatser enligt LSS besöker tandläkaren regelbundet.

Personer som har insatser enligt LSS och som är mellan 24 och 44 år går till tandläkaren för en vanlig undersökning oftare än andra personer som är lika gamla.

Men personer med insatser enligt LSS går till tandläkaren mer sällan när de blir äldre. Från 44 år och uppåt går färre personer till tandläkaren för en vanlig undersökning än i den övriga befolkningen.

För äldre personer är risken för dålig munhälsa större än för yngre personer. Risken är ännu större för äldre personer som har en funktionsnedsättning. Därför är det viktigt att personer med insatser enligt LSS går till tandläkaren oftare när de är 44 år gamla eller äldre. Då minskar risken för nya problem med tänderna och munhälsan.

Personer med insatser enligt SoL och personer inom socialpsykiatri går inte till tandläkaren för en vanlig undersökning lika ofta som personer med LSS-insatser och befolkningen i övrigt.

Det är också tydligt att personer som har insatser enligt SoL och som är mellan 45 och 64 år gamla inte går till tandläkaren för en vanlig undersökning oftare än tidigare i livet. Det gör däremot personer som är mellan 45 och 64 år gamla inom LSS och i den övriga befolkningen.

Personer med insatser enligt LSS har redan vid 24 års ålder en sämre munhälsa än övriga personer i befolkningen. Personer med insatser enligt LSS drar också ut fler tänder än övriga personer i befolkningen. Det gäller framför allt för personer som är mellan 30 och 64 år gamla.

Samma sak gäller för personer med insatser enligt SoL och personer inom socialpsykiatri. Dessa skillnader kan tolkas som att tandvården behöver bli bättre på att upptäcka i risker för sjukdom och behandla orsaken till problemen.

Tandvården behöver också göra något åt problemen tidigare i jämförelse med när någon i den övriga befolkningen får problem med munhälsan. Tandvården behöver samarbeta mer med andra aktörer som ger stöd till personer med särskilda behov.

Särskilda tandvårdsstöd kan bidra till en bättre tandhälsa bland personer med funktionsnedsättning. Samtidigt så behöver fler insatser göras.

Vanliga undersökningar hos tandläkaren och olika behandlingar av tandvården är bara en del av det som behövs för en god tandhälsa.

Vi på Socialstyrelsen tycker därför att det är viktigt att de personer med funktionsnedsättning som är i behov av hjälp med omvårdnad också får stöd med tandborstning.

Resultaten i den här rapporten visar att det är viktigt att arbeta för hälsosamma levnadsvanor bland dessa grupper. Hälsosamma vanor är nämligen viktiga för alla människor i samhället. Därför är det viktigt att personalen inom exempelvis LSS-verksamheter har kunskap och kompetens inom området.

Vi på Socialstyrelsen har tagit fram en utbildning för vård och omsorgspersonal som handlar om munhälsa och munvård.

Få boenden har evakueringsplaner

En evakueringsplan är en plan för hur människor ska ta sig ut ur huset om något allvarligt händer. Det är fortfarande ganska ovanligt att kommuner har en evakueringsplan för boenden för personer med funktionsnedsättning.

År 2022 var det ungefär hälften av alla kommuner som hade en evakueringsplan. Kommunerna behöver se till så att alla personer kan få den hjälp och det stöd som de behöver vid en allvarlig händelse. Det gäller också personer med funktionsnedsättning, vilket står med både i lagen om stöd och service (LSS) och i socialtjänstlagen (SoL).

Människor kan behöva ta sig ut ur ett hus om det uppstår saker som till exempel att elen stängs av eller att något farligt har hamnat i dricksvattnet. Detta kan även hända i hus och byggnader där socialtjänstens särskilda boenden för personer med funktionsnedsättningar finns. Det kan också hända i vanliga boenden, där personer bor som har hemtjänst enligt SoL eller personlig assistans enligt LSS.

Vi på Socialstyrelsen menar därför att det är viktigt att fler kommuner tar fram evakueringsplaner för dessa personer.

Många kommuner har däremot beredskapsplaner för höga temperaturer för boenden för personer med funktionsnedsättning.

En beredskapsplan behövs för att alla ska veta vad de ska göra till exempel när det blir extremt varmt.

Mellan 70 och 95 procent av kommunerna har en sådan plan

Förut skaffade fler och fler kommuner en beredskapsplan.

Nu blir de inte längre fler.

År 2022 hade 84 procent av kommunerna beredskapsplaner för vuxenboenden enligt LSS.

Men året innan var det ännu fler.

Då var det 86 procent av kommunerna som hade beredskapsplaner för vuxenboenden enligt LSS.

Det är positivt att det länge var så

att fler och fler kommuner skaffade en beredskapsplan.

En anledning till att fler kommuner skaffade det förut är nog att det var extremt varmt under sommaren år 2018.